

HOZIRGI KUNDA OILA PEDAGOGIKASI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Abdug'afforova Zumrad Sherzod qizi

Anostatsiya: *Oila pedagogikasi, shuningdek, oila ichidagi tarbiya jarayonlarini nazorat qilish, farzandlar bilan samarali muloqot o'rnatish va oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga qaratilgan ilmiy izlanishlarga asoslanadi. Oila a'zolarining ta'lim va tarbiyasi jahon miqyosida ijtimoiy barqarorlikka, farovonlikka va umuman insonning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.*

Kalit so'z: *Tarbiyaviy faoliyat, ota-onalar roli, farzand tarbiyasi, oila ichidagi ta'lim, psixologik qo'llab-quvvatlash, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy moslashuv, oilaviy munosabatlar, farovonlik, oila va jamiyat, tarbiyaviy muhit, oila pedagogikasi va nazariyasi, emotsional rivojlantirish.*

Анотация: *Семейная педагогика, а также процессы воспитания внутри семьи, основаны на научных исследованиях, направленных на контроль за воспитанием, установление эффективного общения с детьми и укрепление семейных отношений. Образование и воспитание членов семьи оказывает большое влияние на социальную стабильность, благосостояние и общее развитие человека в мировом масштабе.*

Ключевые слова: *Воспитательная деятельность, роль родителей, воспитание детей, образование в семье, психологическая поддержка, моральные ценности, социальная адаптация, семейные отношения, благосостояние, семья и общество, воспитательная среда, семейная педагогика и теория, эмоциональное развитие.*

Abstract: *Family pedagogy is based on scientific research aimed at monitoring the educational processes within the family, establishing effective communication with children, and strengthening family relationships. The*

education and upbringing of family members significantly impact social stability, well-being, and the overall development of individuals on a global scale.

Keywords: *Educational activity, role of parents, child upbringing, education within the family, psychological support, moral values, social adaptation, family relationships, well-being, family and society, educational environment, family pedagogy and theory, emotional development.*

Kirish: Oila, inson hayotining birinchi va eng muhim ta'lim va tarbiya muhitidir, chunki aynan shu yerda shaxsning axloqiy, ruhiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishining asoslari tashkil topadi. Ota-onalar farzandlarini nafaqat jamiyatga moslashtirish, balki ularning ichki dunyosini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Oila pedagogikasi o'zida tarbiya metodlari, pedagogik ko'nikmalar, psixologik qo'llab-quvvatlash va oila a'zolari o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar kabi turli jihatlarni o'z ichiga oladi. Oila pedagogikasini o'rganish, zamonaviy jamiyatda farzandlarni tarbiyalashda yangi yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Asosiy qism: Oila pedagogikasi – bu oila a'zolarining tarbiyaviy faoliyatini, xususan otaonalar va farzandlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni o'rganadigan ilmiy yo'nalishdir. Oila pedagogikasi oila a'zolarining o'zaro munosabatlari, ularning tarbiyaviy rollari, shuningdek, oila ichidagi ta'lim va tarbiya jarayonlarini o'z ichiga oladi. Oila a'zolarining ta'lim va tarbiyasi jahon miqyosida ijtimoiy barqarorlikka, farovonlikka va umuman insonning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy oila pedagogikasi, shuningdek, oila ichidagi tarbiya jarayonlarini takomillashtirish, ota-onalar va bolalar o'rtasidagi samarali aloqalarni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy izlanishlarni o'z ichiga oladi. Ota-onalar farzandlarining tarbiyasida birinchi o'qituvchilar bo'lib, ularning shaxsiyati, axloqiy va intellektual rivojlanishi, hayotiy qadriyatlarni qabul qilishi va jamiyatda o'z o'rnini topishida asosiy ta'sir ko'rsatadigan shaxslar hisoblanadi. Ota-onalar farzandlar uchun eng katta o'qituvchilar bo'lib, o'z harakatlari, so'zlari va xulq-atvori bilan ularga to'g'ri yo'l ko'rsatadilar.

Farzandlar ota-onalarining xatti-harakatlarini kuzatib, ulardan o'rganadilar. Ota-onalar qanday qadriyatlarni, me'yorlarni va muomala shakllarini namoyish etayotgan bo'lsa, farzandlar ham shularni o'ziga xulq-atvor sifatida qabul qiladilar. Ota-onalar farzandlari bilan ochiq va samimiy muloqot o'rnatishlari zarur. Bu, farzandlarning o'z fikrlarini erkin ifoda etishiga, muammolarini ota-onalariga aytishiga va masalalar yuzasidan maslahat olishiga imkon yaratadi. Umuman olganda, ota-onalar roli farzandlarning tarbiyasida juda muhim va mas'uliyatli bo'lib, ular o'z farzandlariga nafaqat bilimlar, balki hayotiy ko'nikmalar, qadriyatlar va psixologik tayyorgarlikni ham taqdim etadilar. Farzand tarbiyasi — bu oila ichidagi tarbiya jarayonining asosi bo'lib, ota-onalar va boshqa oila a'zolarining farzandlarga to'g'ri axloqiy, intellektual, hissiy va jismoniy rivojlanishga yordam berish maqsadida olib boradigan faoliyatidir. Farzand tarbiyasi o'z ichiga nafaqat ta'limni, balki shaxsning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy jihatlarini ham o'z ichiga oladi. Farzandlar, ilk navbatda, oila ichida to'g'ri axloqiy qadriyatlarni o'rganadilar. Ota-onalar ularga adolat, halollik, mehr-oqibat, vijdonlilik kabi insoniy fazilatlarni o'rgatishlari zarur.

Farzandning ruhiy va hissiy rivojlanishi uchun ota-onalar ularga qo'llab-quvvatlash, mehr-oqibat ko'rsatish va hissiy ehtiyojlarini tushunishlari zarur. O'zini tuta bilish, o'z hissiyotlarini boshqarish va boshqalar bilan ijobiy munosabatda bo'lish kabi ko'nikmalar farzandlarda shakllanishi kerak. Farzand tarbiyasi jarayoni murakkab va uzoq davom etadigan bir jarayon bo'lib, bu nafaqat ota-onalarning, balki o'qituvchilar, jamiyatning va umuman barcha katta avlodning mas'uliyatidir. To'g'ri va samarali tarbiya farzandlarning sog'lom, axloqli va jamiyatga foydali insonlar bo'lib yetishishiga yordam beradi. Oila ichidagi ta'lim – bu ota-onalar va oila a'zolarining farzandlarining tarbiyaviy, axloqiy, ruhiy va intellektual rivojlanishiga yo'naltirilgan, oila ichida amalga oshiriladigan ta'lim jarayonidir.

Oila ichidagi ta'lim jarayoni farzandning shaxs sifatida shakllanishida, uning hayotiy qadriyatlarni o'zlashtirishida, dunyoqarashi va jamiyatga moslashishida muhim rol o'ynaydi. Oila, farzandlariga nafaqat ilmiy

va axloqiy bilimlar berish, balki ularga ma'naviy qadriyatlarni ham singdiradi. Ota-onalar, bolalarga vatanparvarlik, mehribonlik, samimiyat, adolat kabi ma'naviy fazilatlarni o'rgatadilar. Oila ichidagi ta'lim nafaqat farzandlarning bilimni oshirish, balki ularning jamiyatga moslashish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va hayotga tayyorlashda ham muhim ahamiyatga ega. Oila, farzandga uning kelajagi uchun kerakli bilim va ko'nikmalarni berib, unga yaxshilik va barqarorlik yo'lida yordam beradi. Psixologik qo'llab-quvvatlash – bu insonning ruhiy va hissiy holatini yaxshilash, uning stress, muammolar va hayotdagi qiyinchiliklarga qarshi kurashishda yordam berish uchun amalga oshiriladigan psixologik yordam va qo'llab-quvvatlash jarayonidir. Oila ichida psixologik qo'llab quvvatlash farzandlarning sog'lom ruhiy rivojlanishini ta'minlashda, ularning stressni boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishda va o'zini qadrlashga yordam berishda juda muhimdir. Axloqiy qadriyatlar – bu insonlarning to'g'ri yoki noto'g'ri, yaxshi yoki yomon, adolatli yoki adolatsiz kabi tushunchalarga asoslangan umumbashariy me'yorlar va prinsiplardir. Ular insonlarning xulq-atvori, ijtimoiy munosabatlari va jamiyatdagi o'rni bilan bog'liq bo'lib, o'zgalar bilan munosabatlarda qanday yo'l tutish kerakligini belgilaydi. Odamning ishlash, mehnat qilish va o'ziga nisbatan mas'uliyatni his etishi. Mehnatsevarlik qadriyatiga ega bo'lgan insonlar, o'z hayotini va jamiyatni yaxshilash uchun mehnat qilishga tayyor bo'ladi. Boshqalar bilan mehribon, samimiy va g'amxo'r bo'lish axloqiy qadriyatlaridan biridir. Mehr-oqibat odamlarga yordam berish, boshqalarni tushunish va ularni qo'llab-quvvatlashni anglatadi.

Odamning o'zining axloqiy mas'uliyatini his etishi va to'g'ri yo'ldan borishga intilishi. Vijdonlilikning eng muhim jihati inson o'z xatti-harakatlarini va qarorlarini o'zining ichki hissiyotlari va axloqiy me'yorlari bilan solishtirib baholashidir. Boshqalarga hurmat ko'rsatish, ularning fikrlarini, hissiyotlarini va huquqlarini qadrlash. Hurmat axloqiy qadriyatlar orqali jamiyatda tinchlik va barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Axloqiy qadriyatlarning oila tarbiyasidagi o'rni: Oila – axloqiy qadriyatlarni birinchi bo'lib o'rgatadigan muhitdir. Ota-

onalar farzandlariga halollik, adolat, mehr-oqibat, mehnatsevarlik kabi axloqiy qadriyatlarni namuna ko'rsatish orqali o'rgatadilar. Bu qadriyatlar, o'z navbatida, farzandlarning hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularga jamiyatda to'g'ri yo'l tutishni, boshqalar bilan yaxshi munosabatlar o'rnatishni va mas'uliyatli insonlar bo'lib yetishishlarini ta'minlaydi. Axloqiy qadriyatlar insonni nafaqat shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatning barqarorligi va farovonligiga hissa qo'shadi. Ular shuningdek, insonlar o'rtasidagi o'zaro hurmat va ishonchni mustahkamlashga yordam beradi. Ijtimoiy moslashuv – bu insonning o'zini jamiyatdagi o'zgaruvchan sharoitlar va ijtimoiy tizimga moslashish jarayonidir. Bu jarayon, odamning o'z fikrlarini, histuyg'ularini va xulq-atvorini jamiyatning o'ziga xos me'yorlari va talablariga moslashtirishni anglatadi. Ijtimoiy moslashuv insonning jamiyatga qo'shilish va unga ijobiy tarzda ta'sir ko'rsatish uchun zarur bo'lgan muhim ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Inson jamiyatdagi yangi sharoitlar, qoidalar, odatlar va ijtimoiy normaga mos ravishda o'z xulq-atvorini o'zgartirishi yoki unga moslashtirishi kerak. Masalan, yangi maktabga yoki yangi ish joyiga boshlanganda, inson yangi ijtimoiy guruh va uning me'yorlariga moslashishga majbur bo'ladi. Jamiyatda samarali moslashuv uchun insonning yaxshi muloqot qilish, boshqalar bilan ijobiy aloqalar o'rnatish va o'z fikrlarini to'g'ri ifoda etish ko'nikmalari kerak. Ijtimoiy moslashuvning bir qismi sifatida, shaxs o'z histuyg'ularini boshqarish, konfliktsiz va hurmat bilan muloqot qilishni o'rganadi. Ijtimoiy moslashuv jarayonida odamlar ko'pincha stressga, noaniqlik va konfliktlarga duch keladilar. Ularni boshqarish va hal qilish, jamiyatda muvaffaqiyatli moslashish uchun zarurdir.

Stressni boshqarish va ijtimoiy konfliktlarni hal qilish ko'nikmalari insonning ruhiy barqarorligini saqlab qolishiga yordam beradi. Ijtimoiy moslashuv shaxsning jamiyatda muvaffaqiyatli yashashi va ijtimoiy hayotga faol ravishda hissa qo'shishini ta'minlaydi. Moslashuvchan insonlar ijtimoiy va psixologik qiyinchiliklarni osonlik bilan engib o'tadilar va jamiyatda yaxshi munosabatlar o'rnatishadi. Shu bilan birga, ijtimoiy moslashuv jamiyatning farovonligini, barqarorligini va ijtimoiy aloqalarining yaxshilanishini ta'minlaydi.

Oilaviy munosabatlar — bu oilaning a’zolari (ota-ona, farzandlar, qarindoshlar) o’rtasidagi o’zaro munosabatlar, o’zaro ta’sirlar va o’zaro aloqalardir. Oilaviy munosabatlar jamiyatning asosiy bo’lagi sifatida, insonning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida katta rol o’ynaydi. Ular, o’z navbatida, oilaning barqarorligi, farzandlarning tarbiyasi, ruhiy holat va ijtimoiy moslashuvga ta’sir ko’rsatadi. Ota-ona oilaning boshqaruvchilaridir, lekin har bir oila a’zosiga ham o’z roli va mas’uliyati bor. Oila ichidagi rahbarlik oilaning ijtimoiy tizimini va farzandlarning tarbiyasini belgilaydi. Mas’uliyatli munosabatlar, oila a’zolarining bir-biriga g’amxo’rlik qilishini ta’minlaydi.

Oilaviy munosabatlar jamiyatning barqarorligi va rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Barqaror oilaviy munosabatlar ijtimoiy tizimning sog’lom ishlashiga yordam beradi, chunki ular insonlarning salbiy ijtimoiy xulq-atvorini kamaytiradi va ijtimoiy xavfsizlikni ta’minlaydi. Oilalar o’z a’zolariga to’g’ri tarbiya berish, bilim, ko’nikmalar va axloqiy qadriyatlarni singdirish orqali jamiyatni yaxshilashga yordam beradi. Farovonlik – bu insonning jismoniy, ruhiy, ijtimoiy va iqtisodiy holati bilan bog’liq bo’lgan yaxlit tushuncha bo’lib, uning umumiy baxti, farzandlarning yaxshi tarbiyasi, jamiyatdagi o’rni va yaxshilanishi bilan bog’liqdir. Farovonlik shaxsning hayotining barcha jabhalarida muvaffaqiyatga erishish, o’zining ehtiyojlarini qondirish, xavfsizlikni ta’minlash va o’zini baxtli va sog’lom his qilishni anglatadi. Iqtisodiy farovonlik, odamning moliyaviy holati, o’zini iqtisodiy jihatdan mustahkamlash, barqaror daromad olish va ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga bog’liq. Odamlar o’zlarining iqtisodiy holatini yaxshilash, ishga joylashish, moliyaviy mustahkamlikka erishish orqali farovonlikni oshirishi mumkin. Farovon jamiyatda yashayotgan odamlar o’rtasida yaxshi ijtimoiy aloqalar, barqaror iqtisodiyot va qulay yashash sharoitlarini ta’minlaydi. Farovonlik jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, o’zaro hurmat, mehnatsevarlik va ijtimoiy adolatni oshirishga yordam beradi. O’zini farovon his qiladigan jamiyatning a’zolari boshqalarga yordam berishga tayyor, samarali ishlaydi va jamiyatni rivojlantirishga hissa qo’shadi. Oila va jamiyat – bu ikki asosiy ijtimoiy tizim bo’lib, bir-biriga chambarchas bog’liq. Oila

jamiyatning asosiy elementlaridan biri sifatida uning shakllanishi, rivojlanishi va barqarorligini ta'minlaydi. Boshqa tomondan, jamiyat oila a'zolarining kundalik hayoti, qarashlari va xulq-atvori orqali o'zgaradi va o'zining ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy, siyosiy sharoitlariga ta'sir ko'rsatadi. Oila jamiyatning asosi bo'lib, unda individual va ijtimoiy qadriyatlar, ijtimoiy normlar va madaniyat shakllanadi. Oila a'zolari bir-biri bilan o'zaro muloqot qilgan holda jamiyatda qanday rollarni bajarishlarini, me'yorlarga rioya qilishlarini va ijtimoiy talablarni qanday qondirishlarini o'rganadilar. Oila a'zolari jamiyatdagi boshqalar bilan hamkorlikda o'zaro munosabatlar va aloqalarni rivojlantiradilar. Oila ichidagi qadriyatlar, ya'ni oilaviy mehr-oqibat, hurmat, mas'uliyat, o'zaro yordam va murosa jamiyatda o'zgarishlarga qarshi o'zaro ijtimoiy moslashuvni ta'minlaydi. Oila, o'zaro anglashuv va hamkorlik asosida jamiyatdagi o'zgarishlarga moslashadi. Masalan, oilada tenglik, bolalar tarbiyasida yangi yondashuvlar va ijtimoiy adolat haqida o'zgarishlar jamiyatdagi ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlashga yordam beradi. Jamiyatning o'zgarishi oila strukturasi ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, iqtisodiy inqirozlar, texnologik rivojlanishlar yoki ijtimoiy normativlarning yangilanishi oilaning ichki tuzilmasini, qaror qabul qilish jarayonlarini va uning ijtimoiy rolarini o'zgartirishi mumkin. Aksincha, oila ichidagi o'zgarishlar (masalan, ota-onalarning ish bilan bandligi, bolalarning ta'limi) jamiyatning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tarbiyaviy muhit – bu shaxsning ijtimoiy va ruhiy rivojlanishiga, uning axloqiy, intellektual va emosional o'sishiga yordam beradigan barcha tashkiliy, madaniy, iqtisodiy va psixologik sharoitlarni o'z ichiga olgan atamadir. Tarbiyaviy muhit, asosan, farzandlar, yoshlar va umuman shaxsning ijtimoiylashtirilishi va tarbiyalanishi jarayonida yuzaga keladigan barcha ta'sirlarni anglatadi. Tarbiyaviy muhit nafaqat oila, balki jamiyatdagi boshqa institutlar (maktab, ta'lim muassasalari, do'stlar, ommaviy axborot vositalari, diniy va madaniy guruhlar) tomonidan shakllantiriladi. Bu muhit shaxsning dunyoqarashini, qadriyatlarini, axloqiy me'yorlarini va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi. Oila tarbiyaviy muhitning eng muhim elementlaridan biridir. Ota-

ona, qarindoshlar va oila a'zolarining o'zaro muloqoti, mehroqibati, xulq-atvori, o'zgalarni hurmat qilish, axloqiy qadriyatlar – bularning barchasi oila muhitini tashkil etadi. Oila bolaga o'zining birinchi ijtimoiylashuv maktabi sifatida xizmat qiladi, u yerda bolalar axloqiy me'yorlarni, oddiy ijtimoiy qoidalarga rioya qilishni, o'zini tutish va murosqa qilishni o'rganadilar. Maktab, kollejlarda va universitetlarda ta'lim olish jarayoni ham tarbiyaviy muhitning muhim qismidir. Maktabda nafaqat bilim, balki ijtimoiy ko'nikmalar, axloqiy va estetik qadriyatlar o'rgatiladi. O'qituvchilar, do'stlar, sinfdoshlar va boshqa ta'lim muassasasining a'zolari tarbiyaviy muhitni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, maktabda o'rganiladigan darsliklar, o'quv rejalari, o'quv faoliyatining uslublari ham tarbiyaviy muhitni belgilaydi. Farzandlar va yoshlarning tarbiyasi jamiyatning kelajakdagi rivojlanishiga ta'sir qiladi. Shaxslar ijtimoiylashtirish, mehnat va madaniyatga hissa qo'shadilar, shuning uchun tarbiyaviy muhitning sifati jamiyatning kelajakdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi. Oila pedagogikasi va nazariyasi – bu oila ichidagi tarbiya jarayonini o'rganuvchi ilmiy soha bo'lib, unda oila a'zolari, ayniqsa ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, tarbiyaviy jarayonlar, oila ichidagi tarbiyaviy qadriyatlar va ularning ijtimoiy, axloqiy, ruhiy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi.

Oilaning pedagogikasi, oila ichidagi tarbiya jarayonini ilmiy asosda o'rganish va rivojlantirishga yordam beradi, bu orqali oila a'zolarining o'zaro munosabatlari va tarbiyaviy me'yorlari yaxshilanadi. Oilaning pedagogikasining asosiy maqsadi farzandlarni ijtimoiylashtirish, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni o'rgatish, dunyoqarashini shakllantirish, ularni jamiyatda muvaffaqiyatli va mas'uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalashdir. Oilaning pedagogikasida tarbiyaviy muhit juda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa: Oilaning pedagogikasining nazariyasi oila ichidagi tarbiyani ilmiy asosda tahlil qilib, tarbiyaviy jarayonni amalga oshirishda to'g'ri metodlar va usullarni ishlab chiqadi. Bu soha ota-onalarga farzandlar tarbiyasini qanday qilib samarali va to'g'ri yo'lga qo'yish bo'yicha amaliy ko'rsatmalar beradi. Oilaviy tarbiya, shuningdek, farzandlarning ijtimoiy, axloqiy, psixologik va jismoniy

rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi, bu esa kelajakda jamiyat uchun mas'uliyatli va barkamol fuqarolarni tarbiyalashga yordam beradi. Shu bilan birga, oila pedagogikasi oilaning jamiyatdagi ijtimoiy rolini, uning farzandlarni to'g'ri tarbiyalashdagi ahamiyatini ham ta'kidlaydi. Oila ichidagi ijobiy tarbiyaviy muhit, otaonalar va boshqa oilaviy a'zolar o'rtasidagi hurmat va ishonch farzandlarning kelajakdagi muvaffaqiyatli va baxtli hayotiga zamin yaratadi. Oila pedagogikasi va nazariyasining ilmiy asoslari tarbiyaviy jarayonning samarali va ilmiy yondashuvda amalga oshirilishini ta'minlaydi. Oila a'zolarining o'zaro muloqoti, pedagogik ko'nikmalari va to'g'ri yondashuvlari farzandlarni jamiyatda mustahkam axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar bilan tarbiyalashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdukarrimov, SH.(2010). "Oila pedagogikasi". Toshkent: O'zbekiston.
2. Jalolov, E.(2009). "Oila va jamiyat tarbiyasi". Toshkent: O'zbekiston.
3. Ismoilov, S(2025). "Oila va tarbiya: Pedagogik asoslari". Tashkent: Fan va texnologiya.
4. Sultanov, B.(2013). "Pedagogika va psixologiya". Toshkent: O'zbekiston.